

Capítol 8

LA POESIA I ELS INFANTS

Un passeig que avança pel camí arriscat i laberíntic dels sentiments

Ho explicaré amb un sospir
d'aquí a molts i molts segles:
dos camins divergien davant d'un bosc i jo...
jo vaig triar el menys batut,
i fou aquesta la diferència que em calia.

Robert Lee Frost

INTRODUCCIÓ

Si ens atenem a les definicions que trobem als diccionaris i enciclopèdies llegirem que la poesia és una obra en vers on són importants la forma com està escrita, les pauses, les repeticions, les associacions, les metàfores, els paral·lelismes, l'estètica, etcètera. Altres definicions hi posen l'accent en les emocions i els sentiments que ens transmeten els versos. De manera general, s'incideix sobretot en allò que el conegut esquema de la comunicació de Roman Jakobson anomena la «forma» del missatge.

A l'escola, l'aventura poètica no acaba d'entrar plenament, almenys a casa nostra, i encara és considerada com un fet excepcional, malauradament. Els mestres ho veuen complicat i se senten mancats de recursos. Els plans d'estudi de les escoles de formació de mestres només tenyeixen amb un lleu vernís la importància de la poesia al currículum, i als centres educatius sovint és un tema que es toca d'esquitllentes, quan no queda directament aparcat.

Amb tot, tanmateix, hi ha mestres preocupats i que intenten anar més enllà i furguen en les escletxes que s'albiren en les lectures que proposen els llibres de lectura de les editorials. Són uns llibres que presenten unes activitats que no acaben de fer el pes als mestres perquè abusen de la memorització, de la còpia, de la comprensió plena del sentit i la intenció d'un poema. No es tracta de fer pràctiques de rimes amb els noms dels infants, ni d'inventar rodolins gratuïts que no porten enlloc, ni de fer

aprendre el poema estacional corresponent, ni d'esmerçar esforços en aprendre el rodolí que ens indica la data festiva escolar. Tampoc es tracta de dedicar unes quantes sessions els dies previs als Jocs Florals que s'organitzen per Sant Jordi, perquè els resultats solen ser bastant migrats, pobres.

El mestre que, de veritat, vol treballar la poesia a l'escola ha de ser més ambiciós, ha de saber que la poètica, la paraula poètica, desescolaritza, s'allunya del discurs habitual de les aules. Aquest és el gran repte perquè aquest allunyament és paradoxalment allò que li dóna validesa, allò que pot introduir nous llenguatges, nous marcs, noves maneres de fer escola.

El mestre que, de veritat, vol treballar la poesia a l'escola ha de saber imaginar llocs impossibles on fins i tot les pedres parlen i tenen sentiments, ha de saber que el poeta és aquella persona que sap expressar la sensació que notem quan l'aigua s'escola entre els nostres dits, ha de sentir la poesia que arriba dolçament en forma de música empesa pel vent, ha de poder emocionar-se davant d'una escultura que potser no s'acaba d'entendre del tot.

I, naturalment, el mestre ha de conèixer els seus alumnes, ha de creure que són capaços d'enfrontar-se amb sensibilitat a les formes poc habituals de la llengua oral i escrita i saber que, sovint, allò que se'ns fa estrany de la forma o del sentit d'un poema, és precisament el que ens porta a obrir una finestra a un espai de somni i de misteri, a obrir una porta al món.

El mestre ha de saber, finalment, que els poemes es llegeixen com si fossin un quadre on cadascú troba detalls significatius diferents i on, de vegades, es difícil entendre el sentit que el pintor-poeta ens vol explicar. Sovint les explicacions plausibles costen de trobar.

Poesia no és només «paraules boniques ben ordenades» que sonen bé quan les llegim. Poesia és el vent, la remor del mar, el vol d'una papallona, el repic dels dits sobre el teclat de l'ordinador. Poesia és quan llisquem pel tobogan, quan sentim la *joie de vivre*, quan comprenem com funciona la rentadora, quan ens mengem un tall de síndria, quan coneixem gent d'altres països, quant ens coneixem a nosaltres

mateixos. La poesia és a tot arreu! Només cal mirar el món que ens envolta amb uns altres ulls. La gràcia dels poemes és aquesta precisament, que es tracta d'un llenguatge diferent però que està fet amb les mateixes paraules que usem cada dia a casa, a l'escola, quan anem a comprar el pa, quan juguem amb els amics. Les mateixes paraules ordenades d'una forma diferent, però els mateixos mots.

Amb aquestes premisses prèvies, amb aquestes reflexions, és com s'han anat formant els itineraris del web «viulapoesia». A continuació, si se'ns permet, farem un exercici d'abstracció a partir de les experiències concretes amb el nostre alumnat. És només un dels múltiples viaranyes per on hom pot caminar perquè també ens importa el viatge, el procés com anem construint la nostra personalitat, el nostre intel·lecte.

EL GRUP

Imaginem un grup de vint-i-cinc alumnes de cicle mitjà de Primària. Un grup normal, amb algunes dificultats amb la lectura i uns quants alumnes a qui els costa expressar per escrit els seus pensaments. El grup es troba en la segona etapa d'un procés lector que abraça des dels vuit anys fins a la pubertat. És un moment en el qual es produeix el desenvolupament neurocognitiu i psicolingüístic de la lectura i l'escriptura que es caracteritza per un assentament en l'ús i el domini del llenguatge escrit i on comencen a desenvolupar-se diversos mecanismes i estructures de la comprensió. El mestre n'és conscient i sap que conèixer el procés que segueix un infant determinat li permetrà crear els contextos i les activitats adequades al seu creixement.

El mestre, a més, coneix i aplica les teories de Vigotski, i segueix aquest autor rus quan defensa que ensenyar a llegir és fer entendre a l'infant que amb els textos escrits es poden representar les paraules i que aquestes paraules li expliquen històries molt millor que els dibuixos, d'una manera més ràpida i directa. Llegint, el nen pot entrar en móns imaginaris, conèixer realitats, llocs, pensaments diversos i escrivint pot, també, crear amb les paraules tot allò que li passi pel cap. Segons Vigotsky, el mestre ha d'organitzar estratègies que ajudin, que indueixin a la lectura i a l'escriptura de textos que puguin servir per explicar les coses quotidianes, les de casa o de l'escola.

Allò que el mestre vol és despertar el desig de llegir de dins a fora. Sap, a més, que tota activitat de lectoescriptura ha de basar-se en un ambient de confiança, on els infants se sentin segurs i desinhibits.

Els alumnes que ens serveixen de model estan acostumats a treballar en petits grups, de forma cooperativa. Estan en una bona edat, en la plenitud de la infantesa, interessats en tot el que els envolta.

EL PROCÉS

L'equip de mestres, convençut que cal donar un impuls al llenguatge poètic pren unes primeres decisions. En concret:

- Es posa a disposició del grup classe una selecció de llibres de poemes a la seva biblioteca d'aula.
- Es reparteix un portafolis individual que constituirà el que anomenen «quadern poètic personal», on el nen podrà guardar tot el que vagi treballant durant el curs. És un quadern personal al qual el mestre no té accés.
- S'instauren dins de l'horari escolar uns moments de lectura gairebé diaris. Són moments breus en què la lectura individual del llibre de poesia triat, s'alternarà amb lectures col·lectives de poemes seleccionats pel mestre.
- S'instaurarà, tanmateix, el «verset del dia», que s'escriurà i romandrà a la pissarra a sota de la data, durant tota la jornada.

LA MOTIVACIÓ INICIAL

La visita d'un autor a l'escola sempre és motiu de festa. Es crea una expectació enorme. L'alumnat està encuriós i atret per la possibilitat de conèixer algú que ha escrit uns poemes que ells coneixen.

Així, en el supòsit que estem plantejant, durant uns dies es llegeixen i es comenten els poemes de la poeta triada. En el nostre cas ens ha de visitar la Maria José Orobitg¹. Passem als infants alguns dels seus poemes. Per exemple:

ECLIPSI DE SOL²

Darrera la lluna
s'ha amagat el sol.
Vol ser el seu nuvi,
però és vergonyós.

POEMA EN DOS ACTES³

ACTE 1

Els brioixos estan moixos.
Un croissant, gemegant.
Els flamets, pobrets, pansidets.

Un bunyol de crema fet un poema!
I el de vent, quin lament!
Els confits, mig pansits.

Un crocant, plorant.
Els tortells de Reis, sense lleis.
I els de Sant Antoni, com un dimoni!

El braç de gitano, se'n va xano-xano.
Una magdalena amb cara de pena!
I els carquinyolis, semblen uns panolis.

ACTE 2

Posi'm si us plau, per arreglar el sarau:

Una enorme abraçada d'ensaïmada.
Mil petons de bombons.
I carícies de delícies.
Cent parrups de xupa-xups.
Paraules dolces de pega dolces.

D'alegria, tota la confiteria.
D'esperança i confiança pesi-me'n milers
de quilos en una balança.
Senzillesa, de xocolata, una presa.
D'amistat, en quantitat.
Simpatia amb cent quilos de rebosteria.
De felicitat, un pastís ben ensucrat.

Dins d'una bombonera o una panera.
Això sí: amb una bella llaçada de besada.

El goig, ben col·locat en un estoig.
I l'amor, amb cotó fluix, al cor.

El dia de la visita el grup està expectant, impacient per conèixer, per preguntar, per compartir.

El mestre presenta la poeta i recorda alguns dels poemes llegits. Després els infants, ordenadament, van demanant les qüestions que els interessin, que els preocupen.

¹ Maria José Orobitg és bibliotecària i ha treballant durant molts anys a les xarxa de Biblioteques de l'Hospitalet, sempre en contacte directe amb les escoles.

² M. José Orobitg, *Esqueixada de versos*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, els Flautats núm. 31, Barcelona, 2004, pàg. 43

³ M. José Orobitg, *Descabellat de versos descabellats*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, els Flautats núm. 41, Barcelona, 2007, pàg. 8

Una allau inacabable de preguntes, de dubtes, es succeeix. La Maria José contesta a totes i cadascuna de les demandes:

Quants anys tens? Per què escrius poemes? Treballes en un altre lloc? Guanyes diners amb els poemes? Quants llibres has escrit? D'on treus les idees? Fas servir el diccionari? On has viatjat? On vius? Amb qui? Tens animals a casa? Llegeixes els altres poetes? Quins són els teus preferits? Refàs molt els poemes? És difícil fer un poema? T'agraden els que rimen o els que no? Quan vas fer el teu primer poema? On escrius? Quantes hores dediques cada dia? Etcètera.

L'estona passa sense que ens adonem. Al final, amb la promesa d'una segona visita en acabar el curs, la Maria José ens recita de memòria una de les seves poesies preferides.

PER A VOSALTRES⁴

Tinc dins del meu cor molts flasconets
on desaré, un a un, els meus afectes.
El dels pares, amics, germans,
amors.
El de foques, gats, mussols...
Tot el que es mou.
La música
de lletres i paraules.
De cançons.
D'imatges.
Una posta de sol, el mar, el xiu-xiu del riu...
La Natura sencera.
L'Univers.
La Vida.
I quan em senti sola,
els obriré.
Molt a poc a poc
tancant els ulls
tot olorant-los.
Escoltant el món.
Escoltant el silenci.

Els dies següents serveixen per anar incorporant al «quadern poètic personal» els poemes treballats, alguna fotografia de la visita, les frases que ens van semblar importants.

⁴ Oorbitg, *op. cit.*, pàg. 7

El mestre, al seu torn, s'encarrega de deixar a la vista de tothom, al suro, còpia dels poemes, totes les fotografies i les frases de la Maria José més comentades. Són frases del tipus:

“Escric per relacionar-me amb les persones, amb el món. El món no és poètic però sí que ho pot ser la nostra mirada sobre tot el que ens envolta”

“M'agrada viatjar. Sobretot a l'Àfrica. N'aprenc molt de conèixer altres països, altres cultures, altres maneres de pensar. Viatjo, també, per comprendre'm a mi mateixa”

“Qualsevol moment és bo per captar una idea, només cal estar sempre alerta, mirar amb ells ulls nets, com si fos sempre la primera vegada”

“Necessito llegir altres poetes per enriquir-me, per entendre com pensen, què els preocupa, quines paraules fan servir. Llegint també s'aprèn a escriure”

“Escriure costa. He de refer molt sovint els versos, afegir o treure paraules, de vegades he d'aparcar un pensament durant setmanes. Escriure no és fàcil, però crec que no hi ha res fàcil, oi?”

Alguna cosa diferent, excepcional, ha passat. Hem començat una aventura i l'anem a continuar durant tot el curs. Proposem a l'alumnat un viatge, una poetització d'algunes activitats que ens ajudaran a tots plegats en la descoberta de noves i diferents maneres d'expressar-nos, de comunicar-nos. Coneixerem un munt de poemes escrits per poetes catalans i d'arreu del món que ens ensenyen a veure les coses amb uns altres ulls. Poetes que ens parlaran de les coses properes i quotidianes com els fideus a la cassola, la bicicleta o les formigues, ens transportaran dalt d'una muntanya, al fons del mar i a la nit d'estiu i posaran sentiments en boca d'un arbre, un gos o una gavina.

I ho farem de la ma d'unes lectures i unes activitats que trobarem al web «viulapoesia». És un binomi estrany, *a priori*, perquè aquest binomi que proposem (poesia-ordinador) encara no és un bon matrimoni i es viu com si fos una antinòmia, dos conceptes allunyats l'un de l'altre, gairebé oposats. Potser perquè encara estem aferrats al guix, al llapis i al llibre de text i no veiem les possibilitats infinites que les tecnologies ens ofereixen. Del que es tracta, simplement, és de facilitar les eines, les maneres d'organitzar els espais (en tallers, en petits grups, etcètera) i exemplificar-ho amb els poemes i les propostes que es troben al web.

L'ORGANITZACIÓ

A l'inici del curs escolar, l'equip de mestres ha de vetllar per trobar espais dins la programació per encabir les sessions que es dedicaran al viatge poètic. S'ha de comptar amb una sala proveïda d'ordinadors connectats a la xarxa, s'han de fixar les estones setmanals i s'ha de decidir el tipus d'agrupament d'alumnes.

En el nostre cas, l'opció és el desdoblament del grup. Així, mentre la meitat de l'alumnat està amb el mestre tutor a l'aula d'informàtica experimentant amb el web VLP, l'altre meitat roman a l'aula amb el mestre de suport realitzant les activitats derivades que es proposen als itineraris del web. Això dos cops a la setmana, de manera que cada alumne disfruta d'una sessió a l'aula ordinària i d'una altra davant de l'ordinador. Aquestes sessions tenen una durada de quaranta-cinc minuts aproximadament.

Es pot optar per fer un treball cooperatiu amb els ordinadors i disposar dos alumnes per màquina, si l'escola no disposa de connexió en xarxa o no té prou punts d'accés a internet. També es pot fer l'activitat de manera individual.

Com que es tracta d'un grup que des del cicle infantil assisteix a l'aula d'informàtica i que té ordinador de consulta a l'aula ordinària, les explicacions sobre com accedir i com moure's pel web, no suposen cap dificultat. De totes maneres dediquem un parell de sessions en les quals el mestre, amb el suport del canó de projecció, dóna les instruccions d'accés i exemplifica com entrar, navegar i sortir del programa. En aquesta sessió es fa un recorregut per les diferents pantalles que configuren el marc pel qual es mouran en les sessions amb l'ordinador.

Es tracta de fer un viatge col·lectiu pels camins de la poesia. Un viatge que hem començat amb l'ajut d'una persona aliena al nostre grup i que ens ha convidat a passejar pel nostre interior, per la nostra ànima. Ho farem sense recances, amb interès, amb voluntat, amb ganes de fruir de cada moment, sense trampes, sense paraules buides, amb uns objectius clars.

ELS ITINERARIS

La primera parada pot ser «casa i escola». La casa i l'escola són llocs on passem la major part de la nostra vida. Són espais coneguts. És bo iniciar el recorregut en un lloc on ens sentim estimats. Després podem continuar pels carrers i les places del barri o del poble i, a continuació, endinsar-nos en els camps i en el bosc. També farem una escapada al zoo, navegarem pels mars i recorrerem la nit.

El viatge l'hem programat per a un trimestre escolar, vint-i-quatre sessions. Amb la il·lusió de millorar la comprensió lectora i l'expressió escrita a partir de la reflexió conjunta, la cooperació i la participació activa agafem una motxilla ben gran que anirem emplenant de paraules noves, de músiques, de dibuixos, de troballes meravelloses.

La primera sessió d'aquest itinerari es realitza a l'aula d'informàtica. Cada alumne (o parella d'alumnes) entra al web i es troba amb uns poemes que ens parlen d'objectes i situacions de casa o de l'escola. Es van llegint. En alguns poemes hi ha la possibilitat d'obrir la finestreta de l'autor que ens explica el poema. D'altres ens proposen activitats interactives que s'han de realitzar directament a la pantalla.

El mestre va passant pels grups d'alumnes amb més dificultats, ajudant en la comprensió com si d'un diccionari ambulant es tractés, i insistint en els poemes que són més adients per a ells. En aquest cas s'incideix en «Carnestoltes», «Aranya de sostre», «A d'entrepà», «Geometria II», «Pa amb oli i sucre» i «Fideus a la cassola». Els infants llegeixen, rellegeixen, comenten, pregunten, observen, s'equivoquen, tornen a provar, s'alegren quan resolen la interacció. És moment de descoberta, és moment de lectura lliure i individual. L'estona passa volant. Les reflexions, els comentaris i les activitats es deixen per a la següent sessió, a l'aula ordinària.

A la segona sessió es treballa sobre un poema determinat, que s'ha fotocopiats i es reparteix a tothom. Allà hi trobaran el poema i les preguntes que cal contestar, de vegades individualment, de vegades en conversa general.

El poema que hem triat com a exemple és «Fideus a la cassola», de Miquel Martí i Pol, un poeta de qui els nois coneixen d'altres cursos algunes de les seves poesies.

Fideus a la cassola⁵

Ens els mengem fent tabola
els fideus a la cassola.

Llargos o curts són divertits
i bons per llepar-s'hi els dits.

Quan el suc ens regalima
la mare, de por, s'aprima.

Però si ens els acabem
fins perdona que ens taquem.

Es llegeix en veu alta, s'escolta la cançó que hi ha al web, i es passen les preguntes. La primera té a veure amb la comprensió general —normalment sempre és així— i es comenta a mà alçada (*Creus que a la persona que escriu el poema li agraden els fideus a la cassola? Què t'ho fa pensar?*), la segona, proposa fer una breu explicació escrita atenent a tot el que s'ha parlat en grup (*Fes una petita explicació del que explica cada estrofa tenint en compte el que volen dir les expressions: «fer tabola» i «llepar-s'hi els dits»*), la tercera, requereix un treball de recerca i investigació que només s'apunta i es deixa per a posteriors sessions, obrint les possibilitats a una recerca per internet, una consulta als llibres o la visita a la cuinera de l'escola (*Esbrina com es cuinen uns fideus a la cassola i apunta la seva recepta*) i la quarta pregunta és la realització d'un poema paral·lel, a la manera de Martí i Pol (*Escriu un petit poema sobre el menjar que més t'agradi a tu*).

El full amb el poema, les respostes a les preguntes i el poema personal aniran al «quadern poètic personal». Els treballs més reeixits es fotocopien i es pengen a les parets de la classe. Els infants s'impregnen de la saviesa dels poetes però també n'aprenen dels seus propis companys.

La segona estació de l'itinerari pot ser «carrers i places». Els carrers i les places són els llocs per on passem quan anem de casa a l'escola i allà ens trobem amb els amics per fer-la petar o jugar als patacons, la pilota o la corda. Quan ens endinsem

⁵ Martí i Pol, Miquel: "Fideus a la cassola". Bon profit. Barcelona: Ed. Empúries (La poma verda, 2), 1986.

en aquest grup de poemes ens sentirem a gust perquè són paraules i situacions que ja hem viscut i ens agradarà recordar-les. De ben segur ens hem gronxat al parc, ens hem aturat a mirar com treballen els paletes i sabem què volen dir els senyals de trànsit.

Abans de començar a caminar pels itineraris, sempre es planteja una endevinalla, una prova o un enigma a resoldre que ens obre les portes i ens fa més alegre el viatge. És bo començar amb una situació de joc.

El mestre llegeix el poema un parell de cops, teatralitzant, entonant, facilitant un model als infants. Després es comenta, cadascú diu la seva —*què li ha agradat, que li ha sorprès, què no ha entès*— en un continu anar i venir de l'individual al col·lectiu, en un enriquiment mutu. L'infant analitza, compara, descobreix, s'impregna, s'apropia dels pensaments dels altres, creix. La conversa, la discussió és una pràctica social que permet, amb la participació de tots, arribar a penetrar en l'opacitat de determinats poemes. En aquest sentit, la presència i les intervencions del mestre són cabdals. El mestre com a conductor que exposa a la curiositat col·lectiva els seus propis dubtes, ajuda a que tothom avanci i trobi el seu camí.

CONCLUSIONS

El treball que proposa el web VLP s'adiu perfectament amb les teories de Howard Gardner⁶, el psicòleg social americà que millor coneix el funcionament de la ment humana. L'objectiu és que l'alumne creixi recolzant-se en uns poemes que li faran aplicar conceptes geomètrics, poemes que l'obligaran a buscar al diccionari una paraula desconeguda, que li mostraran camins paral·lels. Es tracta d'això, precisament. L'alumne haurà de plasmar mitjançant el dibuix, haurà de cantar un poema amb un ritme binari i/o ternari, comparar expressions similars, escoltar els silencis d'uns versos secrets, dramatitzar, entonar en veu alta, deixar-se sorprendre, etcètera.

⁶ Howard Gardner. *Inteligencias múltiples*. Paidós, Tansiciones núm. 12, Barcelona, 1995.

Estem amb Gardner⁷ quan diu que cal trobar noves formes de pensar allunyades del conservadurisme anacrònic de les institucions escolars. Segons explica, és necessari cultivar totes les capacitats, totes les ments, si volem que els nostres alumnes siguin persones capaces de sintetitzar informacions, creatives, respectuoses i ètiques. Diu:

«... crec fermament que cadascuna de les facultats de l'ésser humà s'ha de justificar sobre uns fonaments que no siguin només instrumentals. Com a espècie, els éssers humans tenim impressionants potencials positius i la història n'està farcida d'individus que encarnen cadascun d'aquests tipus de ments. La disciplina d'una Marie Curie, la capacitat sintètica d'Aristòtil, la creativitat de Bill Gates, l'exemple de respecte que van donar tots els qui van acollir els jueus durant la Segona Guerra Mundial, l'exemple ètic de l'ecologista Rachel Carson, que ens va alertar dels perills dels pesticides, i de l'estadista Jean Monnet, que va contribuir a que Europa deixés enrere les seves institucions agressives i s'assentés sobre organitzacions pacífiques»

El mestre que, de veritat, vol treballar la poesia a l'escola, el mestre del qual parlàvem unes línies més amunt, disposa d'una bona eina en aquest web «viulapoesia» que li pot facilitar, aplanar i estalviar esforços a l'hora d'emprendre l'aventura poètica, en aquesta poètica que sap que poesia no implica memorització, que no cal entendre tot el que ens diuen els versos i que poden tenir parts misterioses i opaques, que de vegades no caldrà fer les activitats proposades i en canvi d'altres poemes li suggeriran nous camins inexplorats, que la creació col·lectiva fomenta el respecte i l'autoestima del grup classe, i que com va dir Goethe:

Cada dia,
hauríem d'escoltar una cançó,
mirar un quadre bonic,
llegir un bon poema,
pronunciar algunes paraules raonables.

Els mestres que, de veritat, volem treballar la poesia a l'escola, només hem de triar —com va fer Frost en el seu moment— el camí menys batut, el que marcarà la diferència que ens cal.

Jaume Centelles
Mestre de l'escola Sant Josep – El Pi de l'Hospitalet

⁷ Howard Gardner. *Las cinco mentes del futuro*. Paidós, Tansiciones núm. 71, Barcelona, 2008, pàg. 38